

การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และความไว้วางใจในการสนับสนุนของภาครัฐต่อประโยชน์ของชุมชนในโครงการประชารัฐ

Fostering Networks, Leverage the strengths of the Micro SME Entrepreneur and Trust in Government to Support the Benefits Community in The Inclusive Business Project

สบโชค ณ ศรีโต¹, ระพีพรรณ พิริยะกุล², นภาพร ชันธนาภา³
Sobchoke Na Srito¹, Rapeepun Piriyaikul², Napaporn Khantanapha³

Received: 7 August 2020

Revised: 14 October 2020

Accepted: 9 November 2020

บทคัดย่อ

ปัญหาของหาบเร่และแผงลอยรวมทั้งชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ส่งผลปัญหาสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชุมชนที่มีจำนวนมาก วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาระดับปัจจัยการบริหาร คือ การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็กและความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ ผ่านปัจจัยคั่นกลางคือ ความผูกพันในการปรับใช้นโยบายภาครัฐ ศักยภาพของผู้ประกอบการ และปัจจัยผลคือ มูลค่าทางการเงินและคุณค่าทางสังคม 2) ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการบริหารในโครงการประชารัฐภายใต้การดูแลของกรุงเทพมหานคร การดำเนินการโครงการประชารัฐที่ประกอบด้วยภาค รัฐ สังคม ชุมชน และผู้ประกอบการขนาดเล็กจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา การศึกษานี้เลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 ผู้ประกอบการขนาดเล็กใน 10โครงการ ด้วยการ ใช้แบบสอบถาม เพื่อประเมินปัจจัยความสำเร็จและจุดอ่อนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาต้นแบบที่สมบูรณ์ ตัวแบบกรอบแนวคิดที่สังเคราะห์ประกอบด้วย การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และความไว้วางใจในการสนับสนุนของภาครัฐที่จะขับเคลื่อนประโยชน์ที่ผู้ประกอบการได้รับในมิติทางการเงินและ ทางสังคม ผลการศึกษาโดยใช้ตัวแบบสมการเชิงโครงสร้าง ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบ Covariance Based SEM ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนจากเครือข่าย (FN) มี

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาบริหารธุรกิจบัณฑิตทิติวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเอเซียอาคเนย์

² รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ รองศาสตราจารย์ สาขาบริหารธุรกิจบัณฑิตทิติวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเอเซียอาคเนย์

¹ Doctoral, Student in Department of Business Administration, Graduate School of Business Administration, Southeast Asia University

² Associate Professor, Faculty of Science, Ramkhamhaeng University

³ Associate Professor, Department of Business Administration, Graduate School of Business Administration, Southeast Asia University

อิทธิพลต่อศักยภาพของผู้ประกอบการ (EC) และมีอิทธิพลต่อความผูกพันในการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) ความไว้วางใจ (TR) มีอิทธิพลต่อการความผูกพันในการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) ความผูกพันในการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) มีอิทธิพลต่อมูลค่าทางการเงิน (FV) และมีอิทธิพลต่อคุณค่าทางสังคม (SC) ผลของการวิจัยที่ศึกษาอิทธิพลของปัจจัย พบว่า การสนับสนุนจากเครือข่าย (FN) มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อคุณค่าทางสังคม (SV) คือ 0.516 และอิทธิพลรวมสูงสุดต่อมูลค่าทางการเงิน (FV) คือ 0.504 รองลงมาคือ ความไว้วางใจ (TR) มีอิทธิพลรวมต่อคุณค่าทางสังคม (SV) คือ 0.427 และอิทธิพลรวมต่อมูลค่าทางการเงิน (FV) คือ 0.399 ในส่วนของปัจจัยคั่นกลางพบว่า ความผูกพันในการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อคุณค่าทางสังคม (SV) และ มูลค่าทางการเงิน (FV) คือ 0.963 และ 0.899 ตามลำดับ

คำสำคัญ: โครงการพระราชดำริ; การสนับสนุนจากเครือข่าย; ความไว้วางใจ; มูลค่าทางการเงิน; คุณค่าทางสังคม

Abstract

Problems of hawkers and their stalls, in slum communities in the Bangkok area, affect the environment and the standard of living. The purpose of the research was to 1) study the level of administrative factors, namely to support the network taking advantage of the strength of micro-entrepreneurs and trust in government policy implementation. The interstitial factor is commitment to implementing government policy, entrepreneurial potential and the resulting factor is financial value and social value 2) Study the influence of administrative factors in the Pracharat project under the supervision of Bangkok Metropolitan Administration. The inclusive business, namely "Pracharat" enhanced the Micro SME's performance, the project implementation is collaborative with government, society and the entrepreneurs in each community. The study was conducted with a questionnaire of 200 micro entrepreneurs and random entrepreneurs to investigate the level of significance on three antecedent management factors: network support, leveraging the integration of micro-entrepreneurs, and trust in public policy deployment to drive the entrepreneurs' benefits to receive financial and social value. The study used a structural equation model using the Covariance Based SEM analysis method. The Fostering Network (FN) influences Entrepreneurial Capability (EC) and influences Engagement in the Government Policy Deployment (ED). Trust (TR) influences Engagement in the Government Policy Deployment (ED), Engagement in the Government Policy Deployment (ED), influence on Financial Value (FV) and Social Value (SC) influence. Supported by the Fostering Network (FN), the highest total influence on Social Value (SV) was 0.516 and the highest total influence on Financial Value (FV) was 0.504, followed by Ttrust (TR). Overall influence on Social Value. (SV) was 0.427 and the total influence on Financial Value (FV) was 0.399. Engagement in the Government Policy

Deployment (ED) positively influenced Social Value (SV) and Financial Value (FV) were 0.963 and 0.899, respectively.

Keywords: inclusive business; leverage the strengths of the micro SME entrepreneur; trust; financial value; social value

บทนำ

ปัญหาความยากจนในประเทศไทยส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามายังพื้นที่เขตเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานครจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาเช่น เกิดชุมชนแออัด การมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีเนื่องจากค่าครองชีพที่สูง รัฐบาลจึงริเริ่มโครงการสานพลังประชารัฐโดยแนวคิดนี้มีการดำเนินงานในหลายประเทศที่มีปัญหาเช่นเดียวกับประเทศไทย โครงการนี้ เป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยทุกส่วนร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนและเสริมสร้างสังคม เศรษฐกิจ ให้เจริญเติบโตอย่างเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน การร่วมกันประสานพลังประชารัฐ จึงเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ที่จะเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปประเทศไทย เป็นแรงขับเคลื่อนหลักของเศรษฐกิจไทย ตั้งแต่ระดับฐานรากและช่วยส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินธุรกิจได้บนฐานความรู้ที่ยั่งยืน (Secretariat of the House of Representatives, 2018; Williams & Hayes, 2013) ในส่วนของกรุงเทพมหานครเองก็มีการดำเนินการโครงการใน ลักษณะตลาดชุมชน ที่เป็นตลาดค้าขายสินค้าเช่น ผลไม้ อาหารปรุงสดของชำ เสื้อผ้า โดยตลาดเป็นแบบไม่มีโครงสร้างเพื่อจัดที่ทำการค้าเพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการขนาดเล็กที่ประสบปัญหาจากการไม่มีสถานที่ค้าขาย รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถซื้อสินค้าในราคาที่เหมาะสมกับระดับการครองชีพ สร้างชุมชนมีความสุข โครงการใน 50 เขตในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเปิดดำเนินการแล้ว 5 แห่ง ได้แก่ (1) ตลาดสวนพงษ์พระราม (2)

หน้ากิตติาคารกุ่มหลวง (3) บริเวณใกล้สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน (4) ลานจอดรถข้างสวนลุมพินี (5) พื้นที่ตรงข้ามวัดสุทธิวราราม (ช.เจริญกรุง 60) และจะดำเนินการเพิ่มเติมในอนาคต สินค้าที่จำหน่าย: อาหาร ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและสินค้าอื่นๆ รวมทั้งสินค้า OTOP กลุ่มเป้าหมาย: กลุ่มเกษตรกร ผู้ประกอบการขนาดเล็กที่เดือดร้อนจากการไม่มีที่สถานที่ค้าขาย(Ministry of Interior: www.market.moi.go.th)

ตัวแบบโครงการประชารัฐที่จะขับเคลื่อนผลประโยชน์ในเชิงการเงิน และสังคม ประกอบด้วย การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ ทั้งนี้อาศัยรากฐานทางธุรกิจ ในการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายในห่วงโซ่การผลิตเพื่อลดต้นทุน (Kreiner & Schultz, 1993; Sloep, 2009) ส่วนในส่วนของปัจจัยการใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก ก็คือการแบ่งปันความรู้การช่วยการลูกค้า (Dollinger, 2003; Noor & Naziruddin, 2018) และ ความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ โดยผู้ประกอบการขนาดเล็กที่จัดว่าเป็นความสัมพันธ์ระดับจุลภาค (Freire, 2000; Bricci *et al.*, 2016) ซึ่งอยู่ในเชิงพฤติกรรมมากกว่านิติบัญญัติ ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นประเด็นหนึ่งในปัญหาของระบบสังคมการปกครองไทย

ด้วยความต้องการจะประเมินความสำเร็จของโครงการประชารัฐภายใต้การประสานงานของหน่วยงานกรุงเทพมหานครโดยใช้ตัวแบบที่

สังเคราะห์จาก “inclusive business” ตามหลักสากล เพื่อประเมินอิทธิพลของแต่ละปัจจัยบริหารในเชิงกลยุทธ์ เพื่อนำความผลการศึกษาไปพัฒนาตัวแบบให้เหมาะสมกับโครงการดังกล่าวต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสนับสนุนเครือข่าย (Fostering networks)

เครือข่ายทางธุรกิจคือความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล กลุ่มและองค์กร ที่อาจอยู่ในธุรกิจเดียวกันหรือต่างธุรกิจแต่เกี่ยวข้อง และชุมชน รวมถึงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเอกชนกับหน่วยงานของรัฐ (Sloep, 2009) ทั้งนี้การเชื่อมโยงของกลุ่มย่อยเหล่านี้เป็นไปด้วยความสมัครใจ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้สมาชิกในเครือข่ายมีส่วนร่วม ตัดสินใจวางแผน ดำเนินการ รับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ (Dredge, 2006) นอกจากนี้ True & Mintrom (2001) ยังขยายความของเครือข่ายว่าเป็นการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยที่อาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ความสัมพันธ์จะมีลักษณะแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและมีเป้าหมายเดียวกัน (Castells M. & Cardoso G., 2006) การศึกษาครั้งนี้ การสนับสนุนเครือข่าย คือการสนับสนุนจากผู้ประกอบการขนาดเล็กด้วยตนเอง ชุมชน และตัวแทนของกรุงเทพมหานคร

การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (Leverage the strengths of the micro SME entrepreneur)

การที่มีภาคีเครือข่ายของผู้ประกอบการขนาดเล็กที่มีความแตกต่างทั้งในด้านความรู้และธุรกิจที่แตกต่างกันดังนั้นการนำเอาทักษะและความสามารถพิเศษที่แตกต่างเหล่านี้มารวมเป็นพลังในการทำธุรกิจที่สามารถเกื้อหนุนกันได้ในรูปแบบที่เรียกว่า “cluster” เพื่อไปสู่ความสำเร็จ

ของเครือข่ายธุรกิจ (Noor & Naziruddin, 2018) นอกจากนี้ Hart (2003) ยังเห็นว่าผู้ประกอบการที่มีความสามารถมากกว่าก็จะมีส่วนสำคัญการช่วยสนับสนุนธุรกิจที่เป็นเครือข่ายในระยะเริ่มต้นให้ประสบผลสำเร็จ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันเองในมิติของการเป็นพันธมิตรทางการค้าจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนรวมทั้งการนำจุดแข็งของการมีเครือข่ายทางการค้าจะสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและสังคมในพื้นที่ และเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงจากคู่ต่อสู้ทางการค้ามาเป็นพันธมิตรทางการค้า (Eckhardt & Shane, 2003) การจัดการเครือข่ายของผู้ประกอบการขนาดเล็ก ซึ่งผู้ประกอบการเป็นคนในชุมชนก็เท่ากับว่าเป็นการสร้างต้นทุนทางชุมชนที่แข็งแกร่งไปพร้อมกันด้วย

ความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ

ความไว้วางใจ หมายถึง ความน่าเชื่อถือ ความเชื่อใจ ความเชื่อมั่น ความศรัทธา ที่เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อองค์กร เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ลดความตระหนักรู้หรือกังวลหากเกิดความเชื่อถือไว้วางใจ ซึ่งความเชื่อถือไว้วางใจนั้นเป็นทั้งการกระทำทางอารมณ์อย่างมีเหตุผล เมื่อเกิดความไว้วางใจต่อบุคคลหรือองค์กรจะเกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งเหล่านั้นจะส่งผลดีต่อตนเอง (Zainab *et al*, 2010 ; Özer *et al.*, 2011) โดยการศึกษาความไว้วางใจต่อภาครัฐก็คือตัวแทนของกรุงเทพมหานครที่ทำหน้าที่นำนโยบายไปใช้ในการส่งเสริมสถานที่และทรัพยากรพื้นฐาน เพื่อให้ผู้ประกอบการขนาดเล็กในชุมชนแต่ละแห่งสามารถนำพาธุรกิจและบรรลุเป้าหมายของโครงการประชารัฐ (Bricci *et al.*, 2016)

ปัจจัยคั่นกลางและปัจจัยผลในกรอบแนวคิด

ความผูกพันในการปรับใช้นโยบาย

ภาครัฐ นั้นจะมีหลายมิติ เช่น ความผูกพันต่อ
นโยบายด้านการหาแหล่งเงินทุนด้านสถานที่ใช้
ในการประกอบกิจการ นอกจากนี้ยังรวมถึงความ
ผูกพันต่อนโยบายในการพัฒนาทักษะ ความรู้ทาง
ด้านการตลาดเพื่อส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนเข้ม
แข็ง ส่วนศักยภาพของผู้ประกอบการหมายถึง
ความสามารถของผู้ประกอบการในการนำความรู้
ความสามารถ สร้างโอกาสทางการตลาด (Sun &
Qing-Yan (2006)) โดยผลลัพธ์สุดท้ายคือ ปัจจัย
มูลค่าทางการเงินที่ได้รับจากการประกอบธุรกิจ
ในโครงการ ส่วนคุณค่าทางสังคม คือ ความสุขที่
ผู้ประกอบการ และชุมชนได้รับในการสร้างความ
ยั่งยืนให้ชุมชน ยกย่องคุณภาพชีวิต

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาระดับปัจจัยการบริหาร คือ การ
สนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากความ
เข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และความ
ไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ ผ่านปัจจัย
คั่นกลางคือ ความผูกพันในการปรับใช้นโยบาย
ภาครัฐ ศักยภาพของผู้ประกอบการ และปัจจัยผล
คือ มูลค่าทางการเงินและคุณค่าทางสังคม

ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการบริหารใน
โครงการประชารัฐภายใต้การประสานงานของ
กรุงเทพมหานคร

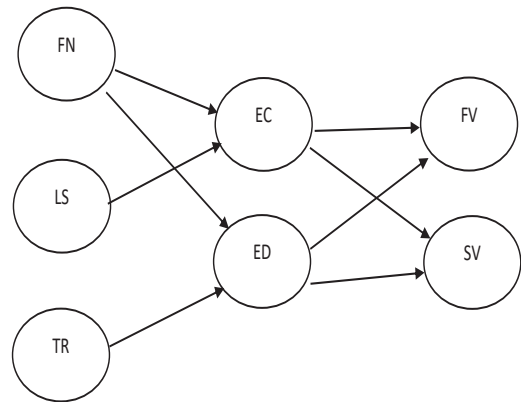
สมมติฐานการวิจัย

การสนับสนุนเครือข่าย (FN) และการ
ใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการ
ขนาดเล็ก (LS) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อศักยภาพของ
ผู้ประกอบการ (EC)

การสนับสนุนเครือข่าย (FN) และความ
ไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (TR) มี
อิทธิพลเชิงบวกต่อความผูกพันต่อการใช้นโยบาย
ของภาครัฐ (ED)

ศักยภาพของผู้ประกอบการ (EC) และ
ความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED)
มีอิทธิพลเชิงบวกต่อมูลค่าทางการเงิน (FV) และ
คุณค่าทางสังคม (SC)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

FN: การสนับสนุนจากเครือข่าย
(Fostering Networks)

LS: การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็ง
ของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (Leverage the
Strengths of the Micro SME Entrepreneur)

TR: ความไว้วางใจ (Trust)

ED: ความผูกพันในการใช้นโยบายของ
ภาครัฐ (Engagement in the Government Policy
Deployment)

EC: ศักยภาพของผู้ประกอบการ
(Entrepreneur Capability)

FV: มูลค่าทางการเงิน (Financial Value)

SV: คุณค่าทางสังคม (Social Value)

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และแผนการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือที่ ผู้ประกอบการขนาดเล็กที่อยู่ภายใต้โครงการประชารัฐที่ดูแลโดยศูนย์กรุงเทพมหานคร การกำหนดขนาดตัวอย่างจะยึดตัวแบบเป็นหลักจึงอาศัยค่าขั้นต่ำที่รับประกันได้ในการทดสอบสมการโครงสร้าง โดยใช้หลักการคำนวณของ Westland (2010) โดยคำนวณดังนี้ $n \geq 50 \cdot r^2 - 450 \cdot r + 1100$ โดย $r = J$ คือจำนวนตัวแปรการวัด และ k คือ ตัวแปรแฝง ผลการคำนวณได้ขนาดตัวอย่างคือ $n=200$ ตัวอย่างจากการกำหนด ตัวแปรแฝง (Latent Variable) 6 ตัว และตัวแปรเชิงประจักษ์ 36 ตัว แผนการสุ่มตัวอย่างแบบความจะเป็นแบบสองขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ 1 ทำการสุ่มตัวอย่างจากดำเนินธุรกิจ ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 เขตจากพื้นที่ 50 เขตโดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย และ ขั้นตอนที่ 2 สุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการขนาดเล็กที่ดำเนินธุรกิจจากพื้นที่ที่สุ่มได้ในขั้นตอนที่ 1 จำนวนเขตละ 40 ราย โดยวิธีการจับฉลาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยใช้แบบสอบถาม โดยคำถามได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลในแบบสอบถามประกอบด้วย ลักษณะส่วนบุคคล หมายถึงคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์และรายได้ ตัวแปรบริหาร เป็นคำถามย่อยใช้มาตรวัดแบบ Likert scale 5 ระดับประกอบด้วย การสนับสนุนเครือข่าย (FN) การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (LS) และ ความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (TR) ปัจจัยคั่นกลางประกอบด้วย ศักยภาพของผู้ประกอบการ (EC) และ ความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (TR) ส่วนปัจจัยผลประกอบด้วย มูลค่า

ทางการเงิน (FV) และคุณค่าทางสังคม (SV) ที่สังเคราะห์จากการทบทวนวรรณกรรม

การตรวจสอบเครื่องมือดำเนินการ โดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ตรวจสอบ และความเที่ยงตรงเชิงมาตรวัดไปทดสอบกับประชากรจำนวน 30 หน่วย และทดสอบด้วยด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha) โดยใช้เกณฑ์สัมประสิทธิ์แอลฟายอมรับที่ค่า α มากกว่า 0.7 (Hair, Black, Babin, Anderson, & Tatham, 2006) ผลการทดสอบพบว่า ค่าความเชื่อมั่นของของตัวแปรในทุกปัจจัยสูงกว่าค่า 0.7

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ในช่วงเวลา พฤษภาคม 2563

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสัมประสิทธิ์แห่งความผันแปร (Coefficient of Variance: CV)
2. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้วิเคราะห์ตัวแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model: SEM) และการลดรูปปัจจัยลำดับที่สองด้วยการวิเคราะห์ปัจจัย

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาระดับปัจจัยการบริหารคือ การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็กและความไว้วางใจต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ ผ่านปัจจัยคั่นกลางคือความผูกพันในการปรับใช้นโยบายภาครัฐ ศักยภาพของผู้ประกอบการ และปัจจัยผลคือมูลค่าทางการเงินและคุณค่าทางสังคม

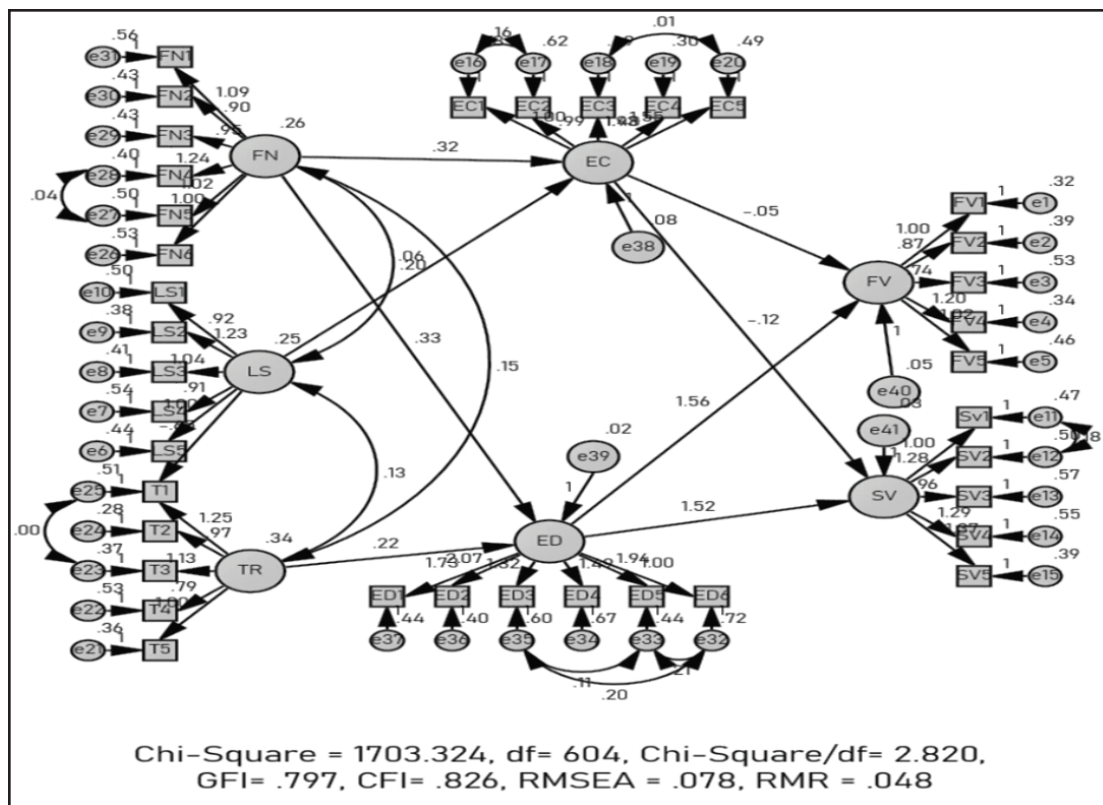
ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแต่ละปัจจัยในภาพรวม

ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	CV	ระดับ
การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก	3.70	0.85	0.23	มาก
การสนับสนุนเครือข่าย	3.72	0.86	0.23	มาก
ความไว้วางใจ	3.74	0.87	0.23	มาก
ความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ	3.52	0.88	0.25	มาก
ศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็ก	3.88	0.89	0.23	มาก
มูลค่าทางการเงิน	3.53	0.82	0.23	มาก
คุณค่าทางสังคม	3.72	0.89	0.24	มาก

จากตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการส่งเสริมผู้ประกอบการในโครงการตลาดประชารัฐภายใต้การประสานงานของกรุงเทพมหานคร ทั้ง 3 ปัจจัยเฉพาะระดับในแต่ละปัจจัย เห็นได้ว่าทั้ง 3 ปัจจัย มีคะแนนเฉลี่ยรวม ระหว่าง 3.52-3.88 รวมทั้งค่าสัมประสิทธิ์แห่งความผันแปร ระหว่าง 0.23-0.25 ซึ่งมีค่าใกล้เคียงกัน ส่วนปัจจัยคั่นกลางนั้น ศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็กมีคะแนนเฉลี่ย 3.88 สูงกว่าความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐที่มีคะแนนเฉลี่ย 3.52 เมื่อเทียบผลที่เกิดขึ้นพบว่ามูลค่าทางการเงิน มีคะแนนเกาะกลุ่มสูงกว่าคุณค่าทางสังคมเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะการประเมินมูลค่าทางการเงินเป็นเรื่องที่เรื่องที่เข้าใจและ

จับต้องได้มากกว่าโดยประเมินบนพื้นฐานคือกำไรสุทธิ ส่วนคุณค่าทางอารมณ์ซึ่งต้องอาศัยแนวคิดและปทัสถานทางสังคมที่แตกต่างกัน จึงมีการประเมินแตกต่างกันมากกว่า มูลค่าทางการเงินที่ประเมินในทิศทางเดียวกัน ความแตกต่างของค่าสัมประสิทธิ์แห่งความผันแปรของปัจจัยมูลค่าทางการเงินและคุณค่าทางสังคม ไม่อยู่ในระดับที่มีนัยสำคัญ ดังนั้น ในการเปรียบเทียบเฉพาะมิติเฉพาะปัจจัยถือว่า คุณค่าทางสังคม มีการรับรู้สูงกว่ามูลค่าทางการเงิน

ตอนที่ 2 ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการบริหารในโครงการประชารัฐภายใต้การดูแลของกรุงเทพมหานคร ร่วมกับการทดสอบสมมติฐาน

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ตัวแบบด้วยการปรับตัวแปรเชิงประจักษ์มีความสัมพันธ์กัน

ตารางที่ 2 ค่าดัชนีความกลมกลืนเหมาะสมจากการวิเคราะห์ตัวแบบตามกรอบแนวคิด

ดัชนี	ค่า	ค่ามาตรฐานที่ระดับ good fit	ระดับ	อ้างอิง
X^2/df	2.820	≤ 3.00	Good fit	Wheaton <i>et al.</i> , (1977)
RMSEA	0.078	< 0.08	Mediocre fit	MacCallum <i>et al.</i> , (1996)
NFI	0.801	> 0.90	Acceptable	Bollen (1990)
CFI	0.826	> 0.90	Acceptable	Hu & Bentler (1999)
GFI	0.826	> 0.90	Acceptable	Sharma <i>et al.</i> , (2005)
IFI	0.881	> 0.90	Acceptable	Miles & Shevlin (2007)
RMR	0.048	< 0.05	Good fit	Byrne (1998)

หมายเหตุ ผลจากการรันด้วย AMOS

จากตารางที่ 2 ผลการทดสอบในตัวแบบ โดยใช้ค่ามาตรฐานความกลมกลืน 8 ค่า ปรากฏว่า ผลผ่านเกณฑ์ดี 2 ค่า (Good fit) ผลผ่านเกณฑ์ดี ปานกลาง (Mediocre fit) มี 2 ค่า ผลผ่านเกณฑ์รับได้ (Acceptable) มี 4 ค่า ส่วนค่า p ไม่ได้นำมาใช้ เพราะการใช้ค่า p -value > 0.05 เพื่อการตรวจสอบความเหมาะสม มักใช้ไม่ใช้กันด้วยเหตุผลที่ค่าดังกล่าวมักจะไม่ใช่ที่ยอมรับขึ้นกับ สาเหตุสอง

ประการ คือความซับซ้อนของตัวแบบ (จำนวนตัวแปรเชิงประจักษ์ และตัวแปร Construct) และขนาดตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์โดยทั่วไปค่า p -value > 0.05 ส่งผลให้มักไม่ใช้กันในการตัดสินใจ (Schlarmelleh-Engel *et al.*, 2003 ; Vandenberg, 2006) ดังนั้นผลการวิเคราะห์ตัวแบบกรอบแนวคิด ถือว่าความเหมาะสมอยู่เกณฑ์พอใช้

ตารางที่ 3 การทดสอบสมมติฐานตามกรอบแนวคิดงานวิจัย

สมมติฐาน	ค่าสัมประสิทธิ์	t-test	p-value	สรุปผล
FN -> EC	0.324*	2.364	0.018	สนับสนุน
LS -> EC	0.064	0.525	0.599	ไม่สนับสนุน
TR -> ED	0.218***	3.637	0.000	สนับสนุน
FN -> ED	0.329***	3.734	0.000	สนับสนุน
ED -> FV	1.563***	4.147	0.000	สนับสนุน
ED -> SV	1.521***	3.939	0.000	สนับสนุน
EC -> SV	-0.119	-1.073	0.283	ไม่สนับสนุน
EC -> FV	-0.054	-0.479	0.632	ไม่สนับสนุน

หมายเหตุ: เกณฑ์ตัดสินคือ * ร้อยละ 5, ** ร้อยละ 1, และ *** ร้อยละ 0.1

จากตารางที่ 3 ผลการทดสอบสมมติฐานตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า ความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) มีอิทธิพลต่อมูลค่าทางการเงิน (FV) และ ความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) มีอิทธิพลต่อคุณค่าทางสังคม (SV) สนับสนุนงานศึกษาในอดีตดังนี้ ผลการศึกษาของ Fabio Bertoni *et.al.* (2017) ศึกษาเกี่ยวกับการเติบโตของการจ้างงานสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจที่ได้รับสินเชื่อสนับสนุนจากรัฐบาลที่เกี่ยวข้องการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาลสเปนระหว่างปี 2005 และ 2011 พบว่าความผูกพันจากการที่รัฐสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทำให้ผู้ประกอบการ

สามารถสร้างผลกำไรต่อบริษัทและในทางอ้อมคือการจ้างงานเฉลี่ยเพิ่มขึ้นถึง 10.6% ซึ่งนับว่าสร้างมูลค่าทางการเงินและคุณค่าให้กับสังคมในการสร้างงานในพื้นที่ต่างๆ ทำให้สามารถทำงานในพื้นที่ได้ ครอบครัวมีความสุข ยกระดับคุณภาพชีวิตของแรงงาน และยังเป็นการรักษาประเพณีของชุมชนอีกด้วย

ในส่วนนุพปัจจัยทั้ง 3 คือ การสนับสนุนเครือข่าย การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก และความไว้วางใจ ที่มีผลต่อมูลค่าทางการเงิน และ คุณค่าทางสังคม พบว่าการสนับสนุนเครือข่าย มีอิทธิพลรวมสูงสุดต่อคุณค่าทางสังคม คือ 0.516 และอิทธิพลรวมสูงสุด

ต่อมูลค่าทางการเงิน คือ 0.504 รองลงมาคือ ความไว้วางใจ มีอิทธิพลรวมต่อคุณค่าทางสังคม คือ 0.427 และอิทธิพลรวมต่อมูลค่าทางการเงิน คือ 0.399 ผลการวิจัยนี้อาจเป็นตามข้อจำกัดดังกล่าวมาแล้วในช่วงโรคระบาดโควิด 19 จึงทำให้ผลการศึกษาคือการสนับสนุนเครือข่ายอิทธิพลรวมต่อคุณค่าทางสังคมสูงกว่ามูลค่าทางการเงิน เช่นเดียวกับอิทธิพลของ ความไว้วางใจ แต่อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยนี้ก็ยังแสดงถึงจุดเด่นในวัฒนธรรมไทยที่เน้นการสร้างสังคมที่เป็นสุข ถึงแม้มูลค่าทางการเงินจะได้รับน้อยลงแต่คุณค่าทางสังคมก็ยังปรากฏให้เห็น

อภิปรายผล

การสนับสนุนเครือข่าย (FN) มีอิทธิพลต่อศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (EC) และ การสนับสนุนเครือข่าย (FN) มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) สนับสนุนงานศึกษาของ Arent & Janet (2003) ที่อธิบายว่า การที่เครือข่ายอันประกอบด้วย รัฐ ชุมชน สังคมและผู้ประกอบการด้วยกันเองเข้ามาร่วมสนับสนุน ก็จะทำให้ผู้ประกอบการ ได้เข้าถึงแหล่งทรัพยากร ที่จะใช้ในการนำไปทำธุรกิจ นอกจากนี้ Dennis P. et.al., (2014) ที่ทำการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีบทบาทของเครือข่ายทางสังคมว่าเครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้และลดความไม่แน่นอนในการทำธุรกิจ ส่วนงานวิจัยของ Mastura Abdul-Rashid & Muhammad-Hijas (2009) ที่ใช้ทฤษฎีเครือข่ายทางสังคมในการเชื่อมโยงการพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการ พบว่าเครือข่ายอันประกอบด้วย ผู้รับเหมา ที่ปรึกษาและลูกค้าวัสดุสามารถสนับสนุนทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จในอุตสาหกรรมที่อยู่อาศัย

การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (LS) ไม่มีอิทธิพลต่อ

ศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (EC) ผลลัพธ์ที่ได้แตกต่างจากงานศึกษาของ Gilbert (2017) เรื่อง การใช้ประโยชน์จากการแบ่งปันความรู้เพื่อนำไปสร้างนวัตกรรม หรืองานของ Huan Zou et.al., (2010) เรื่อง การใช้ประโยชน์จากกลยุทธ์ในการลงทุนใหม่ส่งผลต่อศักยภาพในความสามารถด้านเทคโนโลยีและความสามารถด้านเครือข่าย โดยการเชื่อมโยงระหว่างความสามารถด้านเทคโนโลยีและความสามารถด้านการใช้เครือข่ายสนับสนุน ทั้งนี้เป็นเพราะจากผลข้อมูลเชิงประจักษ์ของลักษณะธุรกิจพบว่าประเภทธุรกิจไม่มีความหลากหลายมาก ซึ่งโดยนัยเดียวกันผลการสอบสมมติฐานของ ศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (EC) ไม่มีอิทธิพลต่อ มูลค่าทางการเงิน (FV) รวมทั้งศักยภาพของผู้ประกอบการขนาดเล็ก (EC) ไม่มีอิทธิพลต่อคุณค่าทางสังคม (SV) ก็อธิบายด้วยเหตุผลเดียวกันนี้

ความไว้วางใจ (TR) มีอิทธิพลต่อการความผูกพันต่อการใช้นโยบายของภาครัฐ (ED) เนื่องจากระดับของความไว้วางใจในรัฐบาลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินงานที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพของรัฐ เช่น การปฏิบัติตามหลักนิติธรรมหรือการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน และการให้บริการโครงสร้างพื้นฐาน และเป็นตัวขับเคลื่อนหลักของความไว้วางใจในรัฐบาล ตามการศึกษาของ Johnston, Krahn & Harrison (2006); Blind (2007) รวมทั้งยังสนับสนุนทฤษฎี Commitment & Trust Theory ที่ Bourdeau (2005) ที่อธิบายว่า ถ้าผู้ให้บริการสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้าว่าจะเป็นที่พึงพาอาศัยได้ความซื่อสัตย์จริงใจ ความมีสมรรถนะในการให้บริการ และมีการให้บริการอย่างตรงไปตรงมาและเป็นประโยชน์รวมทั้งความสามารถในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริการให้ทันต่อความต้องการต่อไป

ในอนาคตได้โดยองค์ประกอบทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กับความจงรักภักดีเชิงทัศนคติ ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ก็หมายถึงการกระทำของหน่วยงานรัฐที่ให้ต่อผู้ประกอบการในโครงการ นอกจากนี้ผลการศึกษา ยังสนับสนุนงานของหน่วยงานระหว่างชาติ (OECD, 2013) ในส่วนของ ประสิทธิภาพและการกำกับดูแลนโยบายของรัฐบาลที่ดี ผลสรุปคือ การใช้นโยบายภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้ชุมชนมีความไว้วางใจและผูกพันต่อนโยบายดังกล่าว นอกจากนี้ในงานศึกษาของ Gyorffy (2013) เรื่อง นโยบายเศรษฐกิจและความไว้วางใจที่พบว่า ระบบเศรษฐกิจและการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ ในนโยบายที่ตรงต่อความต้องการ จะเพิ่มความเชื่อมั่นในความไว้วางใจและนำไปสู่ความผูกพันต่อโครงการดังกล่าว

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของปัจจัยที่ใช้บริหาร ในส่วนที่ต้องมีการพัฒนาคือการสนับสนุนเครือข่ายหน่วยราชการ ควรต้องส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมีการออกแบบ และการบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อให้ธุรกิจมีความหลากหลายมากขึ้น เพราะจะทำให้ การใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของผู้ประกอบการขนาดเล็กได้มีพลังมากขึ้นแทนที่จะมาเป็น

คู่แข่งกันเองซึ่งจะสนับสนุนให้ผู้ประกอบการเกื้อหนุนต่อกันเพื่อผลประโยชน์ร่วม ในส่วนที่เป็นข้อดีที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เห็นพ้องกันคือการที่รัฐอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่และสาธารณูปโภค นอกจากนี้ ในส่วนของความไว้วางใจความสัมพันธ์ในการดำเนินงานภายใต้ นโยบายภาครัฐ ก็ควรต้องมีการกำหนดให้เป็นมาตรฐานและปฏิบัติตามอย่างเป็นธรรมาภิบาล

ข้อเสนอแนะและข้อจำกัดการวิจัย

การวิจัยครั้งเก็บข้อมูลในช่วงที่ไวรัสโควิด 19 ยังปรากฏอยู่และรัฐมีมาตรการเพื่อป้องกันการระบาด ข้อกำหนดเหล่านี้ส่งผลให้ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ภายใต้มาตรการของรัฐ ไม่ได้เป็นตามปกติอย่างในอดีต ดังนั้นงานวิจัยในอนาคตที่การมีชีวิตของประชาชนเป็นแบบ วิถีชีวิตใหม่ (new normal) อาจจะมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากอดีตจึงเป็นประเด็นที่ควรทบทวนทำการวิจัยซ้ำเพื่อดูความแตกต่าง นอกจากนั้น ถ้ามีการกำหนดนโยบายสัดส่วนความแตกต่างของประเภทธุรกิจที่เข้ามาในโครงการประชารัฐ แล้วศึกษาตัวแบบนี้ก็น่าจะได้ผลแตกต่างในส่วนของปัจจัยการสนับสนุนเครือข่ายที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นและนำไปสู่ตัวแบบการทำธุรกิจเพื่อสังคมที่เหมาะสม

Reference

- Arent, G., & Janet, W.S. (2003). Social Networks and Entrepreneurship. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 28(1), 1-22 September 2003
- Blind, P.K. (2007). Building trust in government in the twenty-first century: Review of literature and emerging issues. in 7th *Global Forum on Reinventing Government Building Trust in Government*, pp. 26-29.
- Bollen, K.A. (1990). Overall fit in covariance structure models: Two types of sample size effects. *Psychological Bulletin*, 107(2): 256-259

- Bourdeau, L.B. (2005). *A new examination of service loyalty: Identification of the antecedents and outcomes of additional loyalty framework*. Doctoral Thesis, Florida University. Gainesville, Florida.
- Bricci, L. et al. (2016). The Effects of Trust, Commitment and Satisfaction on Customer Loyalty in the Distribution Sector. *Journal of Economics, Business and Management*, Vol. 4, No. 2.
- Byrne, D.S. (1998). *Complexity Theory and the Social Sciences: An Introduction*. Routledge: Abingdon. New York.
- Castells, M. & Cardoso, G. (2006). *The Network Society: From Knowledge to Policy*. Washington, DC. March 2006.
- Dennis, P. et al. (2014). A Theoretical Analysis of the Role of Social Networks in Entrepreneurship. *Research Policy*, 43: 1157-1163
- Dollinger, S.J. (2003). Need for uniqueness, need for cognition, and creativity. *J. Creat. Behav.* 37: 99–116.
- Dredge, D. (2006). Policy Networks and the Local Organization of Tourism. *Tourism Management*, 27(2): 269-280
- Eckhardt, T.J. & Shane, A.S. (2003). Opportunities and Entrepreneurship. *Journal of Management*, 29(3): 333-349
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Gilbert E. and Jones III, D.M. (2017). Knowledge sharing and technological innovation: The effectiveness of trust, training, and good communication. *Cogent Business & Management*, 4(1): 1387958
- Gyorffy, D. (2013). *Institutional Trust and Economic policy*. Central European University Press, Budapest.
- Hair, J.F., Black, et al. (2006). *Multivariate data Analysis*. 6th ed., Pearson Education International, Upper Saddle River.
- Hart, O. (2003). Incomplete Contracts and Public Ownership: Remarks, and An Application to Public-Private. *The Economic Journal*, Vol. 113, No. 486, Conference Papers (Mar.,2003), pp.C69-C76.
- Hu, L.T. & Bentler, P.M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6: 1-55.
- Huan Zou et al. (2010). Knowledge Management and Growth Strategies: Evidence from Chinese Knowledge-Intensive New Ventures Resources. *Efficiency and Globalization*, 212-232

- Johnston, W., Krahn, H. and Harrison, T. (2006). Democracy, Political Institutions, and Trust: The Limits of Current Electoral Reform Proposals. *The Canadian Journal of Sociology*, 31(2): 165-182.
- Kreiner, K. & Schultz, M. (1993). Informal Collaboration in R & D. The formation of Networks Across Organizations. *Organization Studies*, 14(2): 189-209.
- MacCallum, R.C., Browne, M.W. and Sugawara, H.M. (1996). Power Analysis and Determination of Sample Size for Covariance Structure Modeling. *Psychological Methods*, 1(2): 130-49.
- Mastura J., Abdul-Rashid & Muhammad-Hijas. (2009). The Use of Social Network Theory on Entrepreneur's Linkages Development. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 4(1): 101-119.
- Miles J. & Shevlin M. (2007). A time and a place for incremental fit indices. *Contribution to journal*, 42(5).
- Ministry of Interior: www.market.moi.go.th
- Noor & Naziruddin. (2018). The leverage of entrepreneur skills and entrepreneur traits to business success: a case study of Pakistan's marble industry. *Int. J. Entrepreneurship and Small Business*, 33(3): 2018.
- OECD (2013). *Government at a Glance 2013*. OECD Publishing, Paris.
- Özer, Ö. et al. (2011). Supply Chain Sourcing Under Asymmetric. *Information Production and Operations Management*, 20(1): 92-115.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2): 23-74.
- Secretariat of the House of Representatives. (2018). *National News Bureau & Public Relations*: <http://nwnt.prd.go.th>
- Sharma, A. & LaPlaca, P. (2005). Marketing in the emerging era of build-to-order manufacturing. *Industrial Marketing Management*, 34: 476-486.
- Sloep, P.B. (2009). Fostering Sociability in Learning Networks through Ad-Hoc Transient Communities. In M. Purvis & B.T.R. Savarimuthu (Eds.), *Computer-Mediated Social Networking. First International Conference, ICCMSN 2008*, LNAI5322 (pp.62-75). Heidelberg, Germany: Springer.
- Sun, Z. and Qing-Yan Liu (2006). Market Environment, Entrepreneurship and Firm Performance. *Economist*, 4: 110-117.
- True, J. & Mintrom, M. (2001). Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming. *International Studies Quarterly*, 45(1): 27-57.

-
- Vandenberg, R.J. (2006). Statistical and Methodological Myths and Urban Legends. *Organizational Research Methods*, 9(2): 194-201.
- Westland C.J. (2010). Erratum: Lower bounds on sample size in structural equation modeling. *Electronic Commerce Research and Applications* (2010) 9: 6 (476-487)
- Wheaton *et al.* (1977). Assessing Reliability and Stability in Panel Models. *Sociological Methodology*, 8(1): 84-136.
- Williams, R. & Hayes, J. (2013). Literature review: seminal papers on 'Shared value'. *Oxford Policy Management*. (January 2013) 1-27
- Zainab, A. *et al.* (2010). *Online Trust: Definition and Principles*. Conference Paper (PDF Available) October 2010.